

מה מיוחד בצום עשרה בטבת?

הרב חננאל אתרוג

מה המיוחד בצום עשרה בטבת?

מצאנו בראשונים דינים מיוחדים בעשרה בטבת. דעת הרמב"ם היא שראוי היה שדין כל ארבעת הצומות יהיה כדין יום הכיפורים, גם שיחל הצום מבעוד יום, וגם שייאסרו בהם כל חמשת העינויים האסורים ביום הכיפורים.

בפועל אנו צמים רק מעלות השחר ומתענים רק באכילה ובשתייה. לצום עשרה בטבת ישנם דינים מיוחדים – הוא הצום היחיד שיכול לצאת ביום שישי. הבית יוסף (הב"י) מביא את דברי האבודרהם שאילו עשרה בטבת היה חל בשבת הוא היה דוחה את השבת. המקור שלו לדין זה הוא מהפסוק בספר יחזקאל: **“כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה”**. אמנם לא נהוג שהראשונים לומדים בצורה ישירה מהתנ"ך, ולכן הב"י נשאר בשאלה ולהלכה לא נפסק כך, ובכל מקרה עשרה בטבת לא יכול לחול בשבת.

לדברי האבודרהם אין השלכה טכנית, אבל יש להם השלכה רצינית לגבי המשמעות של היום הזה לגבינו. חוץ מיום כיפור לא מצינו כדבר הזה. אפילו תשעה באב נדחה מפני השבת, וגם יום שישי דוחה צומות. מהו הדבר הכל כך חמור ומזעזע שארע ביום הזה שאפילו השבת לא עומדת מולו? למען האמת, בתוך רצף הצומות, בתוך רצף הזיכרונות לאסונות שפקדו את עם ישראל, הצום הזה דווקא נשמע הכי פחות בעייתי.

מחלוקת ר"ע ורשב"י

נתמקד במחלוקת רבי שמעון בר יוחאי ורבי עקיבא, זו מחלוקת מיוחדת משום שרשב"י חולק פה רבו. לדעת ר"ע “צום העשירי” שאומר הנביא הוא עשרה בטבת, היום בו אנו צמים מכיוון שבו החל המצור על ירושלים. הוא לומד זאת מן הפסוק ביחזקאל: **“ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחודש העשירי בעשור לחודש לאמר בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים”**. יחזקאל ראה את צבאות בבל פוסעים לירושלים, הוא ראה את ההכנות שלהם, אבל הקב"ה מודיע לו בנבואה: זה היום! זה לא היה מחזה מרנין לראות את החילות צובאים על ירושלים, במיוחד כשאנו גם יודעים שאין עם עד אותה תקופה שעמד בפני הצבא האדיר הזה והם בעלי מוסר אלילי נוראי. עם כל זאת ירושלים הייתה בטוחה בחוסן ובעוצמה שלה והמצור אכן ארך שנתיים ושבעה חודשים, זאת אומרת שאמנם לא היה נעים לראות את המחזה הזה אבל לעם ישראל היה ביטחון, היו להם מספיק מאגרי מזון ומים, אף אחד לא חשב כל כך קדימה.

רשב"י לעומת זאת, חולק מפני שמבחינה כרונולוגית קודם כל סמך מלך בבל על ירושלים, אחר כך נחרב הבית, ולבסוף נרצח גדליה. אך אם צום העשירי הוא עשרה בטבת, כדברי ר"ע, יוצא שצום גדליה קודם לצום על המצור. לכן רשב"י מביא פסוק אחר: **“ויהי בעשתי עשרה שנה בעשירי בחמישה לחודש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלים לאמור הוכתה העיר”**. כלומר בה' בטבת הגיע הפליט לבבל לבשר ליחזקאל ולעם ששהה שם מאז גלות יהויכין שנחרבו המקדש והעיר. בני בבל עשו

את יום השמועה ליום צום על חורבן ירושלים כפי שבאבל פרטי יום השמועה הוא כיום סילוק הנשמה. אך מדוע יש לצום לדורות ביום שבו נודע ליחזקאל, באיחור של חמישה חודשים, על חורבן הבית? אם צמים ביום זה משמע שחז"ל רצו שנתמקד במה שארע בו. הצום בא לעזור לנו להסתכל פנימה. מה ראה רשב"י להדגיש דווקא את הנקודה של הבשורה על החורבן, ולא על המצור עצמו? רואים שזה חשוב עד כדי כך שהוא יבוא ויחלוק בזה על רבו! למה? מה מיוחד ביום הבשורה?

כיצד קרה שהם לא ידעו על חורבן בית המקדש

מעבר לכך, זהו פלא גדול מצד הפשט איך לקח חמישה חודשים עד שהגיעה הבשורה על החורבן לבבל? הדרך מירושלים לבבל לא אורכת חמישה חודשים, המרחק לא רב כל כך, יש שיירות, יש מסחר. בראש השנה, שהוא חודש ועשרים יום אחרי שריפת בית המקדש, ארץ ישראל כבר הייתה שוממה. רק גדליה בן אחיקם נשאר. המסע כבר התחיל לצאת לדרך ונשארו פה רק חילות ספורים. לכן א"א לומר שהבבלים "נתקעו" כמה חודשים בארץ. איך זה לא ידעו בבבל שבית המקדש נשרף? הרי זה הצבא של בבל שהחריב אותו, זהו צבא אדיר, הם היו בשיא הפריחה שלהם ובוודאי הייתה להם מערכת העברת מידע, איך לקח כל כך הרבה עד שהגיעה לבבל הבשורה על חורבן בית המקדש? ועוד, הפליט רק אומר "הוכתה העיר", הוא לא אמר בפרוש שנחרב הבית, אך יחזקאל הבין מיד.

זאת ועוד, גדליה בן אחיקם נרצח בראש השנה חמישים יום אחרי חורבן הבית, אך הנביא מספר שחמישים איש, שגרו בארץ, עלו להקריב קורבנות בבית המקדש. מה, הם לא ידעו שהמקדש חרב? הם לא יודעים שכבר כמעט שלוש שנים נערכת מלחמה ושבית המקדש נחרב? הרד"ק מתרץ ואומר שהם אכן ידעו שנערכה מלחמה, אבל הם לא האמינו שבית המקדש יכול ליפול.

אותו הדבר בדיוק קורה בזמן בית המקדש השני. המשנה מספרת על נזירים שקיבלו על עצמם נזירות ועלו לבית המקדש להקריב את קורבנם בתום ימי הנזירות וגילו שהוא חרב וממילא הם חייבים לחכות עד שיבנה בית המקדש השלישי בכדי שיוכלו להקריבם.

חכמים אומרים שאי אפשר להפר את נדרם כי החורבן נחשב "נולד", זה לא צפוי. ועל כך תמהה הגמרא, "נולד"? מה הם לא ידעו שבית המקדש עומד להיחרב? זו הייתה מלחמה גדולה וקשה. סתם נזירות היא שלושים יום, המלחמה ארכה זמן רב יותר. ישנה נבואה מפורשת של ירמיהו שבית המקדש הראשון והשני ייהרסו, לזה קוראת המשנה "נולד"?

אבי"א אומר, על פי ספר דניאל, שיש נבואה מדויקת על השנה בה הבית ייחרב – כלומר, הם ידעו שבית המקדש ייחרב! מה פתאום מחשיבים את החורבן כ"נולד"?

לא ייתכן שנחרב הבית

אלא שעם ישראל, גם בתקופת בית ראשון וגם בתקופת בית שני, נמצא במצב כזה שהוא כלל לא מסוגל להעלות על דעתו שבית המקדש ייחרב. זה לא יכול להיות מבחינתם גם אם תהיה נבואה מפורשת וגם אם יעלו על ירושלים כל החילות שבעולם. אלו אנשים שהתחבאו בכל מיני מקומות מסתור ויצאו רק כאשר החילות

עזבו, וכל עוד הם לא ראו בעיניים שהבית חרב – זה לא יכול להיות! מי יכול בכלל על אלוקים?! ולכן מה שלא יהיה הם אומרים: זה לא היה.

לכן מפרש הרד"ק שאכן אמרו להם שנחרבה העיר, אך הם פשוט לא האמינו. כנראה גם יחזקאל שמע את השמועות עוד לפני ה' בטבת, חמישה חודשים אחר החורבן, אבל עד שבא הפליט מבחינתו חורבן הבית הוא מחשבה מטורפת. יחזקאל מחכה ליום הזה, הקב"ה אוסר עליו להינבאות נבואות נחמה עד אחרי שיבוא אליו הפליט, יחזקאל לא חיכה לבשורה, הפליט בא בשביל העם. הפליט לפי כמה דעות הוא המלאך מיכאל, אותו פליט שהודיע לאברהם על נפילתו של לוט בשבי. יחזקאל עצמו מנבא על החורבן ובכל זאת לא מאמין שהתרחש עד שבא מקור שמימי-מלאכי. לדברי מלאך כבר אי אפשר להתכחש, אך עד שבא הפליט איש לא האמין.

שיטת רשב"י

ננסה להבין את שיטת רשב"י, מדוע סובר ש"עשו יום השמועה כיום השריפה". מה אכפת לרשב"י שהסדר הכרונולוגי במציאות לא מתאים לסדר הפסוק? אלא שיש סדר לצורה בה צריך להיפגש עם הדברים, ולדעת רשב"י הרצף חשוב. עשרה בטבת מגיע מיד לאחר חנוכה, אמנם חג החנוכה ארע מאות שנים לאחר חורבן הבית הראשון והשמועה עליו שהגיעה אל יחזקאל בגולה, אבל בסדר השנה הוא קודם. יוון מבטאת עוצמת שיא של תרבויות נכר, תקופות שהגויים קובעים את סדר היום באנושות ולנו לפעמים נראה שהחושך הזה הוא אור, הוא נוצץ ומפתה מאוד.

בחנוכה בא לידי ביטוי מאבק קשה מאוד בו אנו מאמינים באורות הקטנים שלנו, מאמינים בסגולת הקודש שבנו, שגם אם היא איננה מופיעה בפועל יש בנו את העוז להאמין שנעבור את כל המצבים הקשים האלו. יש וודאות פנימית שימי החנוכה מעצימים אותה, וודאות שדווקא יוון, שכביכול מאירה את העולם, היא החושך האמיתי. אנו מוכיחים לעצמנו שלא ישברו אותנו, שנשרוד. בונים את הכלים שמתוכם עם ישראל חי ואף אחד לא יכול לטמא את אותו פך קטן.

אבל בעשרה בטבת הסיפור אחר, בין לשיטת ר"ע ובין לשיטת רשב"י, אם בוחנים את עשרה בטבת ביחס לאסונות אחרים לא קרה כלום. בעשרה בטבת עוד לא נהרג אף אחד, יתכן אפילו שכשבאו החילות ביום הזה בני ירושלים בכלל לעגו לעוצמתם על אף הנבואה. אבל בפועל אנו כבר רואים "קרתא יקידתא אוקידתא" – "בית שרוף שרפת". שש שנים קודם לחורבן יחזקאל כבר רואה את המרכבה, השכינה, עוזבת את בית המקדש, עוזבת את הארץ ועולה לשמים. יחזקאל יודע שבית המקדש כבר ריק, הנוכחות האלוקית שהייתה בבית כבר לא קיימת שם. יחזקאל רואה, אבל עם ישראל בטוח בכוחו ונביאי השקר מחזקים אותם.

אבל בעשרה בטבת כולם רואים את כל החילות חונים על החומות, גם בחמישה בטבת רואים, רואים במציאות הגשמית את זה שאנחנו בבעיה קשה. זה מה שאומר רשב"י, בא הפליט ליחזקאל ומודיע לו, אף אחד לא ידע קודם. בית המקדש נחרב, אך בבבל לא מאמינים. אז מה אם אתם לא מאמינים? מוות הוא מוות. בתענית עשרה בטבת אנו מתענים לפי רשב"י על כך שנודע לנו שבית המקדש נחרב. עשרה בטבת הוא יום שמסוגל, "עצם היום הזה", אנו תמיד מאמינים שבקדושת הזמנים לא קורה דבר מקרי ויש ימים שמביעים את זה בצורה יותר חזיתית. על יום הכיפורים

ופסח כתוב **"עצם היום הזה"** אלו ימים מיוחדים. יש משהו בעשרה בטבת שהוא **"עצם היום הזה"** פעמיים בפסוק אחד!

הסגולה הפנימית דוחפת את המציאות

הרב קוק מלמד אותנו שיש סגולה ובחירה. סגולה זה מי אנחנו באמת, מה אלוקים רואה בנו. בחירה זה הכוחות שלנו, איך אנחנו בפועל מסוגלים לממש את הנשמה שלנו. סגולה זה טמירות קדושת הנשמה, זה דבר גדול, אבל הבחירה צריכה לממש אותה. כדי להיות נביא צריך לעבוד קשה.

הסגולה היא נסתרת, פנימית, יש בה מדרגות, רבדים ועולמות אבל הרב מלמד אותנו שקומה חדשה צומחת, אז יכול להיות שאף אחד לא מבין את זה ואף אחד לא יודע את זה, אבל אי אפשר לעצור את זה.

כשילד גדל הוא מפסיק להיות תינוק גם אם הוא לא יודע. תינוק שמתנהג כמו תינוק זיפה מאוד, זו הציפייה שלנו ממנו, אבל אם ילד בן שש עשרה עושה חוכמות של תינוק זה טראגי.

לא תמיד אנחנו רוצים לדעת שהתחדשה מדרגה שלא הייתה קודם אבל אם זה משהו אמיתי אז זה נולד, זה לא יחכה לך עד שתבין, הרכבת לא מחכה לך. יש שלבים מהותיים שאם אתה לא מודע אליהם אתה לא יכול להיות יותר. ילד בן שש עשרה לא יכול ללבוש בגדים של תינוק, זה לא הולך.

זה מה שאומר הרב על הגלות, **"הקיץ הקץ"**, באופן סגולי אנחנו לא צריכים להיות בגלות, לגלות היה תפקיד וערך והיא בנתה בנו דברים, וכיוון שהיא הייתה מחויבת ונכונה היו לנו את הכוחות לשרוד אותה עד כמה שהיא הייתה קשה ומטורפת. עד כמה שחיינו תחת אומות אכזריות הצליח עם ישראל לשמור על השפיות והאמונה. וכיוון שכבר הגיע הקץ יש לנו יכולת לחזור לחיות את התנ"ך, זו יכולת סגולית, אנחנו צריכים עוד להעמיד גדודים של מאמינים עד שזה יקרה בפועל אבל כבר הקיץ הקץ – כולנו יכולים להיות כאלה.

כשהגלות מיותרת אז היא לא תחכה לזה שברוב טובנו נבדוק מתי נוכל לעלות לארץ – אי אפשר להיות יותר בגלות! מימדים אדירים של אנטישמיות שלא היו קודם לכן מעולם ודווקא מתוך אומה תרבותית צומחת השואה (עשרה בטבת הוא גם יום הקדיש הכללי). 3500 שנה אנשים שמרו על יהדותם והיום יש מגפת התבוללות נוראה, מספיק בית אחד מתבולל כדי שזה יהיה נורא ואילו אנו מדברים על אחוזים נוראיים. אחרי כל מה שעברנו דווקא עכשיו הקיום היהודי לא מצליח בגלות. זה קורה כי הסגולה אומרת שזה מיותר! כל הזמן היינו צריכים להיות שם ועכשיו לא. אולי יש שם מסעדות כשרות ושיבות גדולות אבל עם ישראל לא צריך להיות שם! יש מצבים שהגיע הרגע, ואם אתה לא עוקב אחרי השינויים אתה לא יכול לסבול את זה!

השתלטות האסלאם על העולם – דרישה לתורה חדשה

יש היום מאבק גדול בין המזרח למערב אחרי תקופה ארוכה שהמזרח, שמיוצג בידי האסלאם, היה כפוף למערב. המערב, עם כל הטכנולוגיה, הכלכלה והביטחון השתלט על העולם, כולם היו כפופים אליו.

היום אנו נמצאים בתקופה אחרת, סין צומחת ולא רק מבחינה טכנולוגית, וגם

האיסלאם עולה, הם כובשים, הם מתנהגים כמו כובשים, משדרים ביטחון עצמי והתנשאות. יש תופעה של התאסלמות, זו אמנם תופעה מועטה אבל זה מבטא משהו.

אנחנו רואים איך השמאל באירופה נלחם לתת להם שוויון זכויות, על אף הידיעה שברגע שהם ישלטו ברור לכולם שהמצב העולמי ישתנה. מה יש לאישה מערבית לרצות להיות תחת שלטון אסלאמי, לתת לבעלה להתחתן עם עוד נשים וללבוש רעלה? ובכל זאת יש רפיון במערב. גם אצלנו אנו רואים רפיון. ואם האיסלאם יכבוש את אירופה אנחנו יודעים שהכל יתמוטט, המדינות האסלאמיות לא מדגישות את החוכמה, התרבות והמוסר, את הטכנולוגיה שלהם הם בדרך כלל קונים בנפט. המערב הצליח להקנות שפע כלכלי וטכנולוגי והכל מותר ואפשר, האסלאם לא מציע את זה. הוא אומר בברור למה הוא מתכוון, הוא מתכוון להחזיר את העולם לחושך. כולם יודעים מה הוא מתכוון ולא מתנגדים. ואנו עומדים ותמהים למה הם מעדיפים את השלטון הזה?

התשובה היא שכל עוד עם ישראל לא חי, כל עוד אנחנו לא אנחנו, פשוט אין להם ברירה. הגלות נסבלת כל עוד היא נדרשת וגם אומות העולם מסוגלות להקים כל מיני דתות דמה עד שיקום עם ישראל. עד שקמה מדינת ישראל היה אפשר להיות נוצרי, היום לא, אין עליה היום באדיקות נוצרית. בנפילתנו נוצרו שני התוצרים המעוותים, הנצרות והאסלאם. אבל עכשיו עם ישראל חי, באופן סגולי לפחות, הסגולה קמה ואומרת: עם ישראל חי, הוא צריך לייצר תרבות חדשה לגמרי ולכן העולם כולו עומד ומצפה לאיזו תורה שתצא מציון!

חנוכה זהו יום שאנו אומרים לעצמנו: "נשרוד!". אבל עשרה בטבת זה יום שהאנושות שואלת אותנו: איפה אתם?! אתם לא יכולים לברוח, אתם לא יכולים להתעלם ולהתכחש, אתם בני "אברהם אהבי", מה שכתוב בתנ"ך חייב להיות!

והרבה פעמים זה נראה לנו לא שייך, ביום-יום אפשר לחיות בדמיונות אבל עשרה בטבת הוא יום שאי אפשר כבר לא לדעת! בעשרה בטבת רואים מה קורה אם אנחנו לא אנחנו. בשאר הימים לא בדיוק מטריד אותנו למה אנו לא נביאים ולא מקימים בשורה חדשה לאנושות, בעשרה בטבת כן.

מאז שהקץ המגולה הופיע אין ברירה, אי אפשר כבר להיות מערבי, הנשמה של האנושות כבר לא יכולה לסבול את התאוות והחומריות הזו, כל עוד לא היינו, לא הייתה ברירה אז סבלו. גם הגויים סובלים שאנחנו לא אנחנו. עשרה בטבת הוא יום שמראה לנו עד כמה אנו יכולים להיות גדולים יותר מכל הדמיונות שלנו, אנחנו לא רק יכולים, אנחנו חייבים ואנחנו נהיה, אולי זה ייקח עד מחר ואולי כמה שנים אבל זה יקרה כי האיסלאם לא נותן פיתרון של חיים גשמיים והנצרות לא נותנת פיתרון של חיים רוחניים. אין נצרות יותר ואין אסלאם יותר. האסלאם לא ישלוט בעולם. "וכי יגלה אור ד', ומהר ציון אור חדש יאיר על אפסי ארץ, יבינו כל הגויים, כי לא יתכן להדמות לבני אל חי, בסגולתם העצמית. אבל אושר גדול יהיה אז לאנושיות עד כמה שתוכל לחקות את אור עולם זה, את מעין חיים זה, עד כמה שתוכל להטיל אל תוכה מנטפי נהרי פלגיו" – בעשרה בטבת לא אומרים "נשרוד", זהו ביטוי של חולשה וקבלת המציאות. בעשרה בטבת המציאות שואלת: איפה אתם? אתם יכולים לרומם את הכל! "אחות לנו קטנה – זה אברהם שאיחה את כל באי עולם". הקב"ה נתן לנו מתנה ביום הזה, עוזבים את האכילה וזוכרים את התהליך

הזה. בית המקדש נבנה פירושו של דבר שאנו בני אל חי, שהחיים שלנו עזיזים בקודש, שהאנושות רואה בנו גאולה.

בעשרה בטבת זה משהו גדול ונישא יותר, חנוכה זה דרבנן, עשרה בטבת זה מדברי נביאים, מתנה שהקב"ה שתל לנו בחיים, יום שבו אנו יכולים להיזכר שאנו מסוגלים יותר, יום בו אנחנו עומדים מול האמת הגדולה הזו שתזרח. לכן גם אם יחול בשבת אי אפשר לוותר על היום הזה. לכן לדעת רשב"י תחילת המצור זה דבר חשוב, אבל שמיעת הבשורה היא העיקר! **"יום הבשורה כיום השרפה!"**

סגולתו של יום היא להפגיש אותנו עם הצורך של עם ישראל להיות הוא, ביום הזה אנחנו צמים על שראינו בעינינו שהחורבן מתחיל, או לפי רשב"י שנודע לנו על החורבן, הכוח של היום הזה הוא להודיע לנו שאנחנו לא יכולים להיות בגלות יותר. בימים אחרים בית המקדש יכול להיות חרוב ואנחנו לא נדע – היום לא. זה יום שאי אפשר להמשיך עם השקר. בעשרה בטבת של התקופה ההיא השלימו עם החורבן, עלינו מוטלת החובה להשלים עם הגאולה. בשביל זה ר' שמעון בר יוחאי מוכן לחלוק על רבו. בעז"ה שהיום הזה ייהפך עלינו לששון ולשמחה!